

ЎТМИШГА НАЗАР

МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE



Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Раҳбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

"Ўтмишга назар" илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет, Грузия*

Кожакесва Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети*

Зияева Доно Хамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент
кимё - технология институти*

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна

*тарих фанлари номзоди, Ўзбекистон
давлат жаҳон тиллари университети доцент*

Эргашева Юлдуз Алимовна

*Тарих фанлари доктори, профессор
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт институти*

Теймураз Ахалмосулишвили

*профессор, Телавский государственный университет,
Грузия*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б., Ўзбекистон
Миллий университети*

Одилов Аброр Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Сайнова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Джоробекова Айнур Эшимбасқовна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Ташқи ишлар
вазирлиги қошидаги Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси*

Толипов Файзулла Саидович

*Тошкент давлат техника университети доцент,
тарих фанлари номзоди*

Page Maker\Верстка\Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

23. Berdiyev A.A. BUXORO AMIRLIGINING XVIII- XIX ASRLARDA TASHQI SAVDOSI VA DIPLOMATIK ALOQALARI HAQIDA AYRIM MA'LUMOTLAR.....	198
24. Ботиров Э. МУҒУЛЛАРДАН ТЕМУРИЙЛАРГАЧА: БОЖХОНА ВА БОЖ СОЛИҚЛАРИ ТАРИХИДАН.....	208
25. Валихонова Г. К. РУС САЙЁҲЛАРИ ВА ҲАРБИЙЛАРИНИНГ ШАРҚИЙ ТУРКИСТОНДАГИ ВАЗИЯТГА МУНОСАБАТЛАРИ.....	214
26. Ганиева Ч.Х. МУЗЕЙЛАР ФАОЛИЯТИДА МАДАНИЙ-ТАЪЛИМ ЙЎНАЛИШИНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	220
27. Давлатова Ш. АМИР ТЕМУР ДАВРИ ТАРИХИ ҲАҚИДАГИ МАНБА.....	227
28. Ёдгоров З.Ш. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ТАРИХИ.....	233
29. Жахонов Т. ШИМОЛИЙ БАҚТРИЯ КУШОНЛАР ШАҲАРСОЗЛИГИНИ ЎРГАНИЛИШИНИНГ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИ (XX аср 70-йилларига қадар).....	239
30. Жўраев А. ЁЗМА МАНБАЛАРДА ЎЗБЕК ДАВЛАТЧИЛИГИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ТАРИХИ.....	244
31. Zupunova G. ONALIK MAROSIMI: TOSHKENT TATARLARINING QARASHLARI VA E'TIQODLARI.....	249
32. Инатов М.Н. XX АСР 20-ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДА АҲОЛИШУНОСЛИК МАСАЛАЛАРИ.....	261
33. Кариева Н.А. РОССИЯ ИМПЕРАТОРЛИГИ ЖАМИЯТИ АЪЗОСИ Н.А.СЕВЕРЦОВНИНГ ТУРКИСТОН ҲУДУДИДА ОЛИБ БОРГАН ФАОЛИЯТИ МАСАЛАСИГА ДОИР.....	269

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT


- 34.Канимкулов О.Ш.**
ЎЗБЕКИСТОНДА ТАРИХ ҲАМДА АРХЕОЛОГИЯ
ФАНИНИНГ ТАРАҚҚИЁТИДА ЯҲЁ ФУЛОМОВ ХИЗМАТЛАРИ.....278
- 35.Камолов Ж.М.**
ЭФТАЛИТЛАР ДАВРИ ШАҲАРСОЗЛИГИ.....286
- 36.Курязова Д.**
ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АРХЕОЛОГИК ОБЪЕКТЛАР ВА УЛАРНИ
МУЗЕЙЛАШТИРИШ ЙЎЛИ БИЛАН САҚЛАБ ҚОЛИШ МАСАЛАЛАРИ...292
- 37.Қурбонов Ф.Н., Шоев И.Х.**
БУХОРО ДАВЛАТ МУЗЕЙ - КЎРИҚХОНАСИ ЖАМЛАНМАСИДАГИ
ИСЛОМДАН ОЛДИНГИ ДАВРГА ОИД ТАНГАЛАР ВА ТАНГА
ХАЗИНАЛАРИ (НУМИЗМАТИК ТАҲЛИЛ).....299
- 38.Исматова Н.К.**
ЯНГИЛАНГАН ЎЗБЕКИСТОНДА УМУМИЙ ЎРТА
ТАЪЛИМДАГИ ИСЛОҲОТЛАР (1989-2020 йиллар).....307
- 39.Исматуллаев Ф.О.**
ЎЗБЕКИСТОН ВА ЛАТВИЯ ЎРТАСИДАГИ
ҲАМКОРЛИКНИНГ РИВОЖЛАНИШИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ.....319
- 40.Кадирова М.Т.**
МАРКАЗИЙ ОСИЁ ХАЛҚЛАРИНИНГ УСМОНИЙЛАР
ИМПЕРИЯСИ ШАКЛЛАНИШИГА ТАЪСИРИ.....329
- 41.Каромов Ф.Ҳ.**
ТУРКИСТОНДА ОНАЛИК ВА БОЛАЛИКНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ.....334
- 42.Мажидов Ш.Ф.**
МИЛЛИЙ ХАВФСИЗЛИКНИ ЭТНОСИЁСИЙ
ЖИҲАТЛАРИ: ЕИ ТАЖРИБАСИ (2000-ЙИЛЛАР БОШИ).....340
- 43.Мамадаминова Б.**
ХОРАЗМ ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ ҲУКУМАТИНИНГ
ИЖТИМОИЙ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР.....345
- 44.Mattiyev O'.B.**
TURKISTONDAGI AFG'ON MUHOJIRLARI FAOLIYATINING
GENERAL GUBERNATORLIK DAVRI HUIJATLARIDA YORITILISHI.....353

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Ботиров Элбек,
Ўзбекистон Миллий
Университети ўқитувчиси
elbekalisherovich91@gmail.com

МЎҒУЛЛАРДАН ТЕМУРИЙЛАРГАЧА: БОЖХОНА ВА БОЖ СОЛИҚЛАРИ ТАРИХИДАН

For citation: Botirov Elbek. FROM THE MONGOLS TO THE TIMURIDS: A VANTAGE OF THE HISTORY OF CUSTOMS AND CUSTOMS TARIFFS. Look to the past. 2020, SI, pp. 208-213

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-SI-24>

Аннотация: Мазкур мақола Ўрта Осиё божхона ва бож тарифлари тарихига бағишланган бўлиб, тадқиқот муоммоси этиб илк бож тўловларини келиб чиқиши, назорат масканларини пайдо бўлиши тарихи ҳамда мўғуллар ва темурийлар давлатида бож солиқлари масалалари қамраб олинди. Шунингдек, карвон йўллари аҳамияти, карвонсаройлар, ўша давр божхона инспектори фаолияти ва бож солиқларидан тушган даромад қандай тақсимланиши баён қилинган.

Калит сўзлар: Савдо, карвонсарой, чегара назорати, бож, божхона, тамга, закот, ясоқ, иқтисодий ҳаёт.

Ботиров Эльбек,
Преподаватель Национального университета Узбекистана
elbekalisherovich91@gmail.com

ОТ МОНГОЛОВ К ТИМУРИДАМ: ПУТЬ ИСТОРИИ ТАМОЖЕННЫХ И ТАМОЖЕННЫХ ТАРИФОВ

АННОТАЦИЯ

Эта статья посвящена истории таможенных и таможенных тарифов в Центральной Азии, которая охватывает происхождение первых таможенных пошлин, происхождение контрольно-пропускных пунктов и таможенных пошлин в государствах Монголии и области Тимуридов. В нем также подчеркивается

важность караванных маршрутов, деятельность караван-сараев, таможенных инспекторов того времени и порядок распределения налоговых поступлений.

Ключевые слова: торговля, караван-сарай, пограничный контроль, таможня, таможенная система, тамга, закят, ясак, экономическая жизнь.

Botirov Elbek,

Teacher at the National University of Uzbekistan
elbekalisherovich91@gmail.com

FROM THE MONGOLS TO THE TIMURIDS: A VANTAGE OF THE HISTORY OF CUSTOMS AND CUSTOMS TARIFFS

ABSTRACT

This article is devoted to the history of customs and customs tariffs in Central Asia, which covers the origin of the first customs duties, the origin of checkpoints, and customs duties in the states of Mongolia and the Timurid domain. It also emphasizes the importance of caravan routes, the activities of caravanserais, the customs inspectors of that time, and how tax revenues were distributed.

Index Terms: trade, caravanserai, border control, customs, custom system, tamga, zakat, yasak, economic life.

Долзарблиги. Буюк ипак йўли Ўрта Осиё халқлари учун қадимдан муҳим Даҳамиятгаэга бўлган. Савдо-сотикни ривожланиши билан бир қаторда карвонлардан транзит товарлар учун ҳақ ундирилиш орқали ҳам катта даромадга эга бўлишган. Тарихдан маълумки, божхона иқтисодий тизимнинг бир қисми сифатида илк давлатчилик вужудга келган замонлардан бошлаб мавжуд бўлган ва турли давлатлар ўз чегарасини кесиб ўтаётганларга хусусан, савдогарлардан ҳам бож талаб қилганлар. Давлатчилик тарихимизда божхона, бож тарифлари, божхоначилар каби замонвий атамалар ва уларнинг иш тартибихақидаги маълумотлар комплекс равишда тўлиқ ўрганилмаган. Иқтисодий муносабатлар тарихшунослигини ўрганар эканмиз, мавжуд ҳудудда божхона тарихизиддиятларга бой давр эканлигини кўрамиз.

2. Методлар ва ўрганилганлик даражаси:

Савдо-сотик эркинлиги ва хавфсизлигини таъминлашда божхоналар муҳим ўрин тутганлиги масалалари тарих фанининг қиёсий ва мантиқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик асосида илмий жиҳатдан ёритилган ҳолда, божхонаиши тарихи танқидий жиҳатдан ўрганилди. Қадимдан савдо йўлларида олиб ўтилаётган товарга махсус белги қўйилган ва бу товардан бож олинганини ифода этган. Ўрта асрларда карвон йўлларида, махсус жойлар (довонлар, қалъалар, карвонсаройлар, шаҳар ташқариси ҳамда кўприклар)да савдо карвонларидан бож талаб қилиб оладиган назорат масканлари бўлган. Дастлабки божхона тўловларисаёҳатчилар, савдогарлар томонидан назоратчиларга ихтиёрий, совға ёки пора тариқасида берилган. Вақт ўтиши билан бу пора мажбурий бўлиб қолди. Бу маълум бир салтанатда савдо қилиш имтиёзи учун олинган йиғим "бож" деб номланган. Тўпланган божсолиқчиларга ваҳукмдорлар учун асосий даромад манбаига айланган уларни олиш учун ҳар қандай воситаларни, жумладан зўравонликни ишлатадиган кучларни ҳам жалб қилганлар. Хусусан, XI асрда Буюк Британияга олиб кирилган

ҳар қандай маҳсулотдан қатъий назоратда "қирол ҳақи" ундирилган [1].

Марказий Осиё божхона тарихи юзасидан изчил равишда ўрганилмаган. Чор Россияси тамонидан хонликлар ҳудуди истило қилиниб босиб олингач, дастлабки божхона тартиблари замонавий қиёфаси шаклланди. Бу давр учун асосан ҳисоботлар, статистик маълумотлар, божхона декларациялари асосий маълумот сифатида қаралади. Ўрта асрлар божхона тарихига оид маълумотлар тарихий манбаларда тизимсиз равишда учрайди ва шунинг учун ҳам бу давр ўрганилмасдан қолмоқда.

3. Тадқиқот натижалари:

Савдо-сотик ва иқтисодий масалаларислом шариасти асосида кўп асрлар давомида амалда бўлди. Токи, мўғуллар кириб ўз қонунларини ўрнатмагунча. Гарчи тижорат муомаласидаги махсус божларни йиғиш принципи, уларнинг қийматига қараб, Хитой солиқ амалиётидан олинган бўлса-да, унинг номи ва йиғиш механизми турк-мўғул ҳуқуқий анъаналарига асосланган эди. "Тамға" атамаси дастлаб турли хил нарсаларга (чорва моллари, кўчар мулк, ҳудудий белгиларнинг белгилари) маълум бир шахсга, оилага, уруғга ва бошқаларга тегишли эканликларини тасдиқловчи белгилар билан бириктирилган ажодлар белгиларидан иборат эди [2]. Бундай белгиларни қўллаш амалиёти нафақат туркий-мўғул халқлари орасида, балки қадимги ва ўрта асрларда Эрон ва Кавказда ҳам кенг тарқалган эди.

Бироқ, Мўғул империясида ҳукмрон тамға биринчи навбатда давлат гербининг муҳим хусусиятига айланди. Кейин эса бу атама худди шу белги тасвирини ўз ичига олган муҳрни белгилашни бошлади, бу империя ва барча империялар мулклар Чингизхон авлодларининг ҳукмрон оиласига тегишли эканлигини [3] англатар эди. Шунга кўра, мўғул империясига тегишли бўлган ҳудудларда савдогарлар улуслар чегараларини кесиб ўтишганда (товарларни қуруқлик орқали олиб ўтиш) ёки портга киришганда (агар товарлар денгиз орқали этказилган бўлса), махсус амалдорлар бўлган тамғачилар уларнинг молларини баҳолаб, уларнинг қийматининг маълум фоизини ундиришган ва йиғиш амалга оширилганлигининг белгиси сифатида, давлат ёки хазинага маблағ тушишини англатувчи, хон ёки хон оиласининг тамғасини - қадоқлаш тамғаларини қўйишади. Шундай қилиб, этимологик жиҳатдан солиқнинг номи тўғридан-тўғри тегишли уруғ белгисикейинчалик хонликнинг герби номидан келиб чиққан. Мўғулларнинг қонунлари асоси бўлган "Ясоқ" да тамға асосий солиқ солиғи сифатида империясининг барча ҳудудларида (Евроосиёда Олтин Ўрда, Эронда Хулугулар давлати, Ўрта Осиёдаги Чигатой улуси, Хитойда Юан империяси) турли вақтларда ва турли минтақаларда бож олинган ва бож тарифлари ҳудудга кўра 3 дан 10% гача ўзгарган [4].

Чигатой улусида Амир Темурҳокимиятга келганидан кейин у мўғул императорлик ҳуқуқининг асосий тамойилларини ва нормаларини, шу жумладан божхона тўловларини амалда сақлаб турди. Темурийлар даврида улкан салтанатда йўллар анча яхши ҳолатда сақланган. Йўлларнинг ҳар бир кунлик масофасида карвонсаройлар бўлиб, уларда савдогарларни қурол-яроғ осган отлик кўриқчилар отряди кутиб олар, улар савдогарларни кейинги дам олиш жойига кузатиб қўйишга шай туришар эди. Узоқ вақт Султонияда бўлган ватиканлик архиепископ Иоанн Амир Темур тамонидан савдогарларга берилган имтиёзларни қайд қилади: "Султон Темур хорижий савдогарларга хайрихоҳлик билан муносабатда бўлар ва бутун салтанатида уларга қулай шароитлар ва хавфсизликни яратиб берган. □ Агар унга қарашли ерларда қайсидир савдогарни тунашса, ўша ернинг ҳукмдори савдогарга

йўқотган нарсасини икки баробар қилиб қайтариб берар, бундан ташқари ушбу сўммани Темурга беш баробар миқдорида тўларди" [5]. Амир Темур даврида эҳтимолки ундан ҳам илгари айрим бож имтиёзлари мавжуд бўлган. Масалан, "қизил мол" бождан озод қилинган эди. Бундай товарлар уларга илова қилинган ҳужжатлар, яъни роҳномалар оддий муҳр билан эмас, балки шоҳона қизил муҳр билан тасдиқланганлиги боис "қизил мол" деб аталган. Бу эса "қизил мол"лар ҳукмдорга инъом қилишга мўлжалланганлигини англатарди. Ўша давр қоидаларига кўра, совғалардан бож ундирилмаган.

Албатта, мавжуд қоидаларини бузиш ҳоллари ҳам бўлиб турарди. Масалан, айрим савдогарлар роҳномадан фойдаланиб, "қизил ёрлик"да кўрсатилган молдан бошқа молларга ҳам бож тўламасликка уринишар эди. Айрим ҳолларда қароқчилар ўзларини бож йиғувчи қилиб кўрсатишар эди. Лекин баъзи манбаларда "Темур давлатининг бир чеккасидан иккинчи чеккасига борадиган карвон талофатсиз етиб келиши" ҳақида маълумотлар учрайди. Академик Б.Аҳмедов бу даврда карвонларни қўриқлаш зиммасига кирадиган божхона пухта ишлаганлигини, божхона тизими анча мукаммаллашган, тузуқлар орқали тартибга солиб турилиши ҳақида маълумот бериб ўтган [6].

Темурийлар даврида Ўрта Осиёда божхона назорат пунктлари, божхоначи кабилар аста-секин шаклланиб борди. Карвонсаройга савдогарлардан иборат карвон келиб тушгач, юртнинг бош закотчиси билан даллол ҳамроҳлигида дукондаги барча молларнинг рўйхатини тузган. Шу тариқа даллолнинг хар бир мол нархига оид маълумотлари асосида савдогарлар тўлаши лозим бўлган божнинг қиймати белгиланган, савдогар ўз молларини сотиб бўлгандан кейин бож тўлаган [7].

Аммо Темурийлар сулоласи тузган давлат заифлашди ва тахт учун курашлар билан турли зиддиятлар ҳам шаклланиб борди. Ушбу қарама-қаршилиқнинг намоён бўлишидан асосан мусулмон руҳонийлари манфаатдор эдилар, улар асл мақсади эса халифалик давридаги мавқеларини тиклаш ва ҳокимларга сиёсий таъсирини ошириш истаги бўлган. Шу тариқа сиёсий тарқоқликка юз тутаётган даврда мусулмон руҳонийларининг туркий-мўғул императорлик ҳуқуқий институтларига қарши курашлари, шу жумладан қонунчилик асослари, ва унга асосланган суд ҳамда солиқ солиш тизимини (тамға) ўзгартиришга ҳаракат қилдилар.

Шу муносабат билан савол туғилади: нега мусулмон руҳонийлари айнан солиқларга нисбатан шафқатсиз муносабатда бўлишди? Расмий сабаб, шубҳасиз, бу тамға солиғи (мўғул императорлик ҳуқуқининг бошқа тамойиллари сингари) шариат қонунларига зид бўлган [9]. Бу курашда маҳаллий аҳолининг қўллаб-қувватлаши учун этарли эди, улар турк-мўғул ҳукмдорлари ҳокимиятининг пасайиши фонида яна император қонунларига эмас, балки кўпроқ мусулмон одатларига эътибор беришни бошладилар. Сабаби, шариатда назарда тутилган солиқлар расмий равишда мусулмон жамоасининг фойдасига тўпланиши керак эди [8], мос равишда тўпланган маблағларнинг тўпланиши ва тасарруф этилиши устидан назорат асосан мусулмон руҳонийлари - имомлар, шайхлар ва ҳоказоларга боғлиқ эди. Мўғул қонунларига кўра, солиқлар давлат амалдорлари томонидан йиғиб олинадига тўғридан-тўғри хон хазинасига топширилган ва шу билан мусулмон руҳонийлардан таъзийиқни камайтириб дунёвий ҳукмдорларга моддий мустақиллик берган.

Темурий ҳукмдорлар мусулмон руҳонийларининг бу талабларини қисман бажарсаларда лекин, "тамға" солиғини сақлаб қолишга ҳаракат қилганлар. Шу

билан биргаликда Оққуюнлилар ҳам тамға солиғини бутунлайбекор қилишга ҳаракат қилган бўлсаларда лекин бажара олмадилар (бож тарифини 10% дан 5% га туширишга ҳамда зиёратчиларни тўловлардан озод қилишга эришдилар холос) [2].

XVI аср бошларида нуфузли мусулмон руҳонийларининг тамғаларига душманона муносабатда бўлишларига қарамай, у Ўрта Осиёда асосий савдо солиғи сифатида фойдаланишни давом эттирди [10]. Шайбонийхон давлати ўзининг ҳуқуқий сиёсатида ясоқ қонунлари ва шариат нормаларини самарали бирлаштирган. Бу шуни англатадики, Шайбоний ҳукмдорлар мусулмон руҳонийлари ва уларни қўллаб-қувватлаганларнинг талабларини қондириб, бундай катта даромад манбаини тарк этдилар. Албатта, бунда ҳукмдорлар ўзларининг манфаатларини унутмаганлар ва шунинг учун тамғани анъанавий мусулмон солиғи "закот" билан алмаштириб, диндорлар ва шариат нормалари билан муроса топишга муваффақ бўлишган. Бу эса тамғалардан фарқли ўлароқ, "закот" диний уламолар ва маҳаллий аҳоли томонидан тўлиқ тан олинган ва маъқулланган.

4. Хулосалар:

Шундай қилиб, ҳар қандай марказлашган давлатнинг барпо этилиши баробарида божхона идораларининг шаклланиш ва ривожланиш тарихи мураккаб жараён бўлиб қолди. Илмий тадқиқотни олиб бориш жараёнида қўйидаги хулосалар келиб чиқди:

- ташқи иқтисодий алоқаларнинг кенгайиши ва товар айрибошлашнинг пайдо бўлиши натижасида бир қатор институтлар шаклланишига имкон яратиб, улар кейинчалик божхона хизматининг ўзагини ташкил этганлиги;

- Ўрта Осиё божхона ва божхона ходимлари ҳаётига тарихига оид манбалар етарлича ўрганилмагани;

- Ўрта Осиё бозор марказларидаги фаровонлик ва ҳаёт даражаси шаҳар аҳолисининг фаровонлигини белгиловчи асосий омил эканлиги;

- кўчманчи халқлар давлати транзит савдо билан шуғулланиши уларга қандай иқтисодий ривожланиш имкониятларини яратилиши;

- Мўғуллар империяси бож тизими (тамға) ислом ҳуқуқ қоидаларига зид келса-да, асосий солиқ кўринишида қолганлиги;

- Темурийлар давлатида тамға ва закот адолатли равишда олиб борилганлигини кўришимиз мумкин.

Ўрта асрларда Осиё минтақасида янги ҳуқуқий нормалар асосида ташкил қилинган Мўғуллар ва Темурийлар давлати божхона функциялари мамлакат иқтисодий манфаатларини тўла таъминлаш, бу ҳудудда ўз иқтисодий ривожланишни қарор топтириш мақсадида бож тизимини қатъий қонунлар (ясоқ ва тузуклар) асосида тубдан ўзгартириб, шу мақсадларга хизмат қилувчи бож сиёсатини юритди.

Иқтибослар/Сноски/References:

[1] Semyonov VF Medieval History. - Tashkent, Teacher, 1973. 540 p

[2] Yatsenko S. A. Znaki-tamgi iranoyazichny narodov drevnosti i rannego srednevekovaya. -M., "Vostochnaya literatura". 2001. 190 p.

[3] Rashid ad-Din, 1946, p. 276 Rashid ad-Din. Sbornik letopisey (per pers. AK Arends). -M.; L., 1946. T. III. 340 p

[4] Petrushevsky I.P. The socio-economic conditions of Iran under the Il-Khans //

The Cambridge History of Iran, Vol. 5: The Saljuq and Mongol Periods. Cambridge, 1968. 709 p.

[5] Amir Temur in World History.- Т.: East, 1996. 96 p.

[6] History of Customs (edited by S. Gulyamov) - Tashkent: "Generation of the New Century", 2016. - 220 p.

[7] Mavlonov U. M. Communication and trade routes of Central Asia: stages of formation and development. Doctor of historical sciences ... diss ..aftoreferat. - Tashkent, Academy of State and Social Construction under the President of the Republic of Uzbekistan - 2009. 35p

[8] Grigoriev A.P.Mongolian Diplomacy XIII-XV: Chingizidski jalovannye gramoty. -L., 1978. 136 p

[9] Kerimov G.M. Shariah: I am a Muslim. Otveti Shariata na problematic sovremennosti. -M.; SPb., 2007. 164 p.

[10] Lunev Yu.F. Gosudarstvo i pravo Uzbeks xanstv s XVI po XIX c. -M., 2004. 216 p.

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

МАХСУС СОН

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000